

Seksuele ontwikkeling van kinderen

‘Meester, ze tongzoenen op het schoolplein!’

Elkaars geslachtsdelen bekijken tijdens het douchen, ‘jongens zoenen’ op het speelplein of vragen hoe een baby uit de buik komt; het hoort allemaal bij de seksuele ontwikkeling. Al vanaf heel jonge leeftijd verkennen en onderzoeken kinderen stapsgewijs seksualiteit en lichamelijkeheid. Belangrijk voor ‘later’, want zo leren zij seksualiteit een plek geven in hun leven. Het is een noodzakelijke voorwaarde dat je als leerkracht kennis hebt over seksuele ontwikkeling. Het biedt immers een kader voor pedagogische begeleiding.

Channah Zwiep (pedagoog/
www.kind-enzo.nl) is gespecialiseerd in de seksuele ontwikkeling en opvoeding van jonge kinderen. Zij ontwikkelt trainingen en ouderavonden en is docent aan de Universiteit van Amsterdam waar zij onder meer een keuzemodule ‘Seksuele opvoeding in maatschappelijke context’ verzorgt

De seksuele ontwikkeling van kinderen is net zo’n vanzelfsprekend onderdeel van de ontwikkeling als leren lezen en schrijven (Zwiep, 2012). Dit betekent dat kinderen van jongs af aan seksuele lustgevoelens hebben en nieuwsgierig zijn naar seksualiteit. Seksualiteit moeten we daarbij opvatten als een breed begrip, dat bestaat ook uit lichamelijkeheid, intimiteit en geslachtenlijkheid (De Graaf, 2013). *Lichamelijkeheid* houdt in dat kinderen hun lichaam leren kennen en bijvoorbeeld leren benoemen of iets prettig of niet prettig voelt. *Intimiteit* gaat over het kunnen aangaan van vriendschappen in brede zin. Kinderen ervaren bijvoorbeeld dat knuffelen prettig kan zijn met de één, terwijl ze een ander liever geen zoen geven. *Geslachtenlijkheid* tenslotte, is het ontdekken van sekseverschillen en de sociale rollen die daarbij horen. Deze drie dimensies omvatten het begrip seksualiteit voor zowel kinderen als voor volwassenen. Het verschil tussen hen is dat kinderen (nog) geen seksuele identiteit hebben en geen hormonaal gestuurd seksueel verlangen kennen. Tijdens de seksuele ontwikkeling leren kinderen bovendien de drie dimensies van seksualiteit te integreren. Dat doen ze allemaal op hun eigen manier en in hun eigen tempo. Hoewel de seksuele ontwikkeling een persoonlijke ontdekkingsreis is, is seksueel getint gedrag van kinderen wel gerelateerd aan verschillende leeftijdsgroepen (Zwiep, 2008). We bespreken hierna seksueel getint gedrag van zes- tot tienjarigen en tien- tot dertienjarigen.

Zes- tot tienjarigen

Een zesjarige kan al redelijk zelfstandig functioneren. Een kind van deze leeftijd kan bovendien empathie opbrengen en heeft zich de meest gangbare waarden en normen eigen gemaakt. Vanaf een jaar of zes lijkt het alsof kinderen minder bezig zijn met seksualiteit. In de algehele ontwikkeling heet deze fase ook wel de latentiefase. Seksualiteit is tegelijkertijd wel sluimerend aanwezig. Als opvoeder merk je echter niet altijd waarmee kinderen bezig zijn, doordat kinderen wat introverter worden. Zij stellen hierover bijvoorbeeld minder openlijk vragen of doen de deur van het toilet op slot terwijl die voorheen altijd open stond. Kinderen weten op deze leeftijd dat je in het openbaar niet in je neus peutert of aan je billen krabt. Kinderen van zes jaar begrijpen bovendien heel goed dat seksualiteit een beladen onderwerp is voor veel mensen (Zwiep, 2008). Tegelijkertijd kunnen zij seksualiteit ook als spannend ervaren. Het is bijvoorbeeld leuk om volwassenen uit te dagen met seksueel getinte moppen.

Tussen zeven en tien jaar ontwikkelen kinderen →

Intimiteit gaat over het kunnen aangaan van vriendschappen in brede zin

gaandeweg een grotere voorkeur voor spel met seksegenootjes. Seksueel onderzoekend gedrag komt nog wel voor tussen meisjes en jongens, maar gebeurt vaker tussen seksegenootjes. Jongens zijn hierin onderling iets actiever dan meisjes. Dit zegt overigens niets over eventuele (latere) homo-erotische gevoelens. Er ontstaan daarnaast meisjes- en jongensgroepen. Het spel van 'aantrekken en afstoten' tussen de seksen is hierbij een belangrijk element.

Leerkracht van groep 5: 'In de pauze trekken groepjes meisjes over het schoolplein om jongens te zoenen. Aan de opwindning op hun gezicht, zie je dat erotisch hierbij wel al een rol speelt. Het zijn met name de wat meer "volwassen" meiden die hierin de leiding nemen en een jongen dan op zijn mond zoenen onder luid gejoel van de anderen.' (in: Zwiép, 2012)

Seksualiteit houdt kinderen van zes tot tien jaar bezig. Je merkt dit doordat zij bijvoorbeeld fallussen tekenen of kleien. Vanaf zes jaar kunnen kinderen ook voor het eerst echt verliefd worden. Dit is in tegenstelling tot bij kleuters, gericht op één specifiek kind. Bovendien raken zes- tot tienjarigen steeds meer geïnteresseerd in seksueel gedrag van volwassenen.

Op deze leeftijd kun je vrij gerichte vragen hierover verwachten (Zwiép, 2008). Bijvoorbeeld hoe homo's vrijen, of waarvoor een condoom dient. Kinderen stellen hun vragen over seksualiteit het liefst aan volwassenen waarbij zij zich vertrouwd voelen. Ook onderling wisselen kinderen informatie uit of zoeken op internet naar de betekenis van seksuele woorden. Kinderen kunnen daarnaast seksualiteit in spel nabootsen, bijvoorbeeld door twee poppen boven op elkaar te laten 'vrijen'.

Tien- tot dertienjarigen

Rond de leeftijd van tien jaar komen kinderen in de prepuberteit. Lichamelijk en psychisch beginnen kinderen onder invloed van hormonen flink te veranderen. Bij meisjes start de pre-

Wat kun je verwachten van zes- tot tienjarigen?

- Introverter; besef dat er een taboe ligt op seksualiteit
- Voor het eerst echt verliefd
- Op internet seksueel getinte woorden opzoeken
- Seksuele gevoelens met seksegenootjes verkennen
- Groepsspel op het schoolplein ('jongens zoenen')
- Seksueel spel met barbiepoppen
- Seksueel getinte tekeningen of fallussen kleien
- Vragen stellen
- Nieuwsgierig zijn naar de andere sekse

puberteit gemiddeld wat eerder dan bij jongens. Vanaf een jaar of negen kunnen meisjes een groeispurt krijgen en beginnende borstgroei en schaamhaar. Binnen een half jaar daarna volgt vaak de eerste menstruatie. Bij jongens start de prepuberteit gemiddeld twee of drie jaar later dan bij meisjes. Hierbij hoort zowel een beginnende haargroei in de schaamstreek, als een eerste zaadlozing. Er zijn zowel bij de eerste menstruatie als de eerste zaadlozing grote verschillen in de leeftijd waarop zich dit voor het eerst voordoet. De nieuwsgierigheid naar seksualiteit krijgt nu ook een hormonale impuls. Seksualiteit begint weer meer openlijk te leven op de leeftijd tussen tien en twaalf jaar. Tegelijkertijd vinden er in het lichaam allerlei dingen plaats, waarmee kinderen zich vaak geen raad weten. Schaamte voor de omgeving is vaak het gevolg. Kinderen zijn vaak eindeloos onzeker over hun veranderende lichaam. Het uit zich in verlegenheid, rood worden of juist in stoer gedrag als de aandacht op hen gericht is. Kinderen tussen tien en dertien jaar hebben daarvoor ook soms een dubbelzinnige houding tegenover seksualiteit. Aan de ene kant zijn ze enorm geïnteresseerd in seksualiteit. Aan de andere kant zijn zij tegenover volwassenen gesloten over het onderwerp. Toch hoort uitdagen ook bij deze leeftijd. Experimenteren met make-up of dansen op MTV-clips horen erbij (De Graaf, 2013; Zwiép, 2008).

Leerkracht van groep 8: 'Op het eindfeest van groep 8 komen de meisjes soms echt als jonge dames binnen, inclusief make up, strak rokje en hoge hakken. En dan "schuren" op de dansvloer... (in: Zwiép, 2012)

Stel de vraag:

'Wat is gemiddeld?'

en niet 'Wat is

normaal?'

Wat kun je verwachten van tien- tot dertienjarigen?

- Bij meisjes: de eerste menstruatie
- Bij jongens: spontane zaadlozing ('natte droom')
- Op internet gericht naar porno zoeken
- Experimenteren (kleding, tongzoen oefenen)
- Experimenteren met seksegenootjes
- Uitdagen (dans)
- Minder bereidwillig in praten over seksualiteit met volwassenen

Tom van Limpt

Ongeveer de helft van de jongens doet rond het tiende jaar seksueel getinte spelletjes met andere jongens (Zwiep, 2012). Daarbij laten zij elkaar hun geslachtsorganen zien of aanraken en masturberen samen of zoeken naar porno op internet. Een derde van de meisjes heeft wel eens seksueel spel met andere meisjes. Vanaf tien jaar tot aan de puberteit masturbeert dertig tot veertig procent van de jongens en achttien tot dertig procent van de meisjes. Terwijl jongens dit vaak van elkaar leren, ontdekken meisjes dit veelal zelf.

Wat is 'normaal'?

Zoals je hiervoor hebt kunnen lezen, hoort veel seksueel getint gedrag van kinderen gewoon bij hun (seksuele) ontwikkeling. Seksueel getint gedrag is bovendien van alle generaties en kinderen hebben daarin een eindeloze fantasie. Een dergelijk kader is bedoeld om seksueel gedrag van kinderen beter te plaatsen en te begeleiden waar nodig (Zwiep, 2012). Veel volwassenen maken zich desondanks vaak ten onrechte bezorgd over seksueel spel van kinderen. Kinderen zouden hiermee hun 'onschuld' kwijtraken en – mede door de seksualisering van de samenleving – veel te vroeg aan 'volwassen' seksueel gedrag beginnen. Uit onderzoek blijkt dit echter nauwelijks. Er wordt wel meer dan ooit op kinderen gelet; zij hebben daardoor minder privacy en vrijheid. Kinderen hebben enige ruimte nodig om te kunnen experimenteren en zich te kunnen ontwikke-

len. Aan de andere kant moeten opvoeders een veilig en duidelijk pedagogisch klimaat bieden (Zwiep, 2012). Juist dan leren kinderen optimaal. Wanneer is seksueel getint gedrag van kinderen dan 'normaal' en wanneer is dit 'afwijkend'? Het begrip normaal is een lastig woord; het geeft een persoonlijke of een groepsnorm aan. Beter is het gebruik te maken van wat gemiddeld is, dus: vaker voorkomt op een bepaalde leeftijd. Daarnaast is het gemakkelijker seksueel getint gedrag van kinderen objectief te bezien aan de hand van het volgende lijstje:

- Past het binnen de seksuele ontwikkeling?
- Is het gedrag leeftijdsadequaat en ontwikkelingsadequaat?
- Is er sprake van wederzijdse toestemming?
- Is er sprake van vrijwilligheid (geen dwang of manipulatie)?
- Is er sprake van een groot leeftijdsverschil (meer dan drie jaar)?
- Zijn er mogelijke fysieke (of emotionele) gevaren?
- Is het gedrag schadelijk voor een kind of voor de groep?

Aan de hand van deze criteria kunnen we als opvoeders beter onze emoties in de hand houden als het gaat om seksueel getint gedrag van jonge kinderen. Dit is belangrijk om kinderen hun seksuele ontwikkeling te gunnen en te voorkomen dat we seksueel getint gedrag onnodig problematiseren. ●

Meer lezen?

- De Graaf, H. (2013). Bloemetjes en bijtjes of zaadjes en eitjes? (Opvattingen over) seksuele opvoeding in Nederland. *Pedagogiek*, jrg 33, 1, 21-37.
- World Health Organisation (2006). Defining sexual health. Report of a technical consultation on sexual health 28-31. Geneve: WHO.
- Zwiep, C.S. (2008). *De seksuele opvoeding van jonge kinderen. Ervaringen van moeders en leidsters*. Amsterdam: FWOS en Kind&Zo.
- Zwiep, C.S. (2012). *Seksuele ontwikkeling. Methodiek voor pedagogische begeleiding in de kinderopvang en in het basisonderwijs*. Amsterdam: SWP.

Voor kinderen:

- Zwiep, C.S. (2011). *Wat is seks? Vragen van jonge kinderen over lichamelijke en seksualiteit. Een prentenboek voor kinderen tussen 4-8 jaar*. Amsterdam: SWP. Met illustraties van Mirjam Visser.